

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНИХ ЗАКОНОДАВСТВОМ ВИМОГ ЩОДО ЗАЙНЯТТЯ НАРОДНОЮ МЕДИЦИНОЮ (ЦІЛИТЕЛЬСТВОМ)

ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR VIOLATION OF THE LEGISLATION LAID DOWN BY THE TRADITIONAL MEDICINE (HEALING)

Шемелинець І.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету біоресурсів та природокористування України*

П'яткова К.К.,

*аспірант кафедри адміністративного та митного права
Університету державної фіскальної служби України*

Стаття присвячена аналізу адміністративної відповідальності за порушення вимог щодо зайняття народною медициною (цілительством), установленню особливостей такої відповідальності й аналізу складу адміністративного правопорушення. Акцентується увага на потребі вдосконалення нормативно-правових актів, що встановлюють адміністративну відповідальність за порушення вимог щодо зайняття народною медициною (цілительством).

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, народна медицина, цілительство.

Статья посвящена анализу административной ответственности за нарушение требований относительно занятия народной медициной (целительством), установлению особенностей такой ответственности и анализу состава административного правонарушения. Акцентируется внимание на необходимости совершенствования нормативно-правовых актов, устанавливающих административную ответственность за нарушение требований относительно занятия народной медициной (целительством).

Ключевые слова: административная ответственность, административное правонарушение, народная медицина, целительство.

The article is devoted to the analysis of administrative responsibility for violating the requirements for folk medicine (healing), establishing the peculiarities of such liability and analyzing the composition of such an administrative offense. The emphasis is on the need to improve the legal acts that establish administrative responsibility for violating the requirements for engaging in traditional medicine (healing).

Key words: administrative responsibility, administrative offense, traditional medicine, healing.

Актуальність теми. Сьогодні народну медицину можна розглядати як складник традиційної культури, в змісті якого поєдналися позитивні емпіричні знання, засоби лікування словом, досвід місцевих спостережень, світоглядні уявлення та вірування різних епох. Етнографічний підхід до дослідження проблеми передбачає вивчення таких питань, як розвиток народних уявлень про анатомію й фізіологію людини, народне розуміння етіології захворювань, погляди на народних лікарів, методи діагностики та профілактики, санітарно-гігієнічні норми, класифікація лікувальних засобів.

В Україні зроблено важливі кроки в напрямі інтеграції народної й нетрадиційної медицини з офіційною медициною. Із цією метою створюються нові навчальні медичні заклади з поглибленим вивченням методів народної й нетрадиційної медицини та вводяться спеціальні курси з народної й нетрадиційної медицини в навчальні програми (гомеопатія, фітотерапія, рефлексотерапія, мануальна терапія, іридодіагностика тощо).

Створюються кабінети та центри, в яких кваліфіковані спеціалісти застосовують для діагностики й лікування хвороб методи народної й нетрадиційної медицини. Україна залишиться однією із лідерів

розвитку народної й нетрадиційної медицини, що сприятиме оздоровленню населення та подальшому розширенню застосування методів народної й нетрадиційної медицини в реабілітаційній і комплексній терапії хворих [1, с. 115].

Як стверджують деякі автори, сьогодні кількість цілителів, які використовують народні та нетрадиційні методи лікування, просто вражає. Так, лише в Києві натеper діють понад 30 різних центрів, шкіл і навіть інститутів цілительства, магії та чаклування. За підрахунками фахівців, налічується понад 15 тис. одинаків-цілителів, місячний обіг цього бізнесу становить від 20 до 100 тис. дол. В Україні до нетрадиційної медицини, за інформацією Федерації сприяння охороні здоров'ю, щороку звертається понад п'ять мільйонів людей. Про популярність цього сегмента здоров'яохоронної галузі свідчить хоча б те, що деякі великі страхові компанії навіть пропонують види страхування, пов'язані з нетрадиційною медициною. Загалом, як стверджують автори проаналізованих нами літературних джерел, народним лікарям довіряють 40–60% українців [2, с. 68].

Ще більше людей часто потрапляють у ситуацію, коли анонсовані послуги та результати такої діяльності не приносять очікуваного результату,

а витрачені кошти не вдається повернути. Інколи така діяльність спричиняє пацієнтам ушкодження здоров'я, проте належної юридичної відповідальності цілителі не несуть. Хоча така відповідальність встановлена й Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП), і Кримінальним кодексом України.

Мета наукової статті – здійснити аналіз нормативно-правових актів, які встановлюють адміністративну відповідальність за порушення законодавчих вимог щодо зайняття народною медициною (цілительством), і на цій основі сформулювати пропозиції щодо вдосконалення законодавства.

Проблемам адміністративної відповідальності приділяли достатньо уваги такі видатні вчені-адміністративісти, як В. Авер'янов, Ю. Битяк, В. Колпаків, А. Комзюк, Т. Коломоєць, Д. Лук'янець та інші. Досліджували адміністративну відповідальність у сфері охорони здоров'я Т. Гуржій, І. Бородін, О. Жидков, Ф. Загорський, С. Карлицький, У. Парпан, С. Стеценко й інші.

Виклад основного матеріалу. Статтею 46–2 КУпАП встановлено адміністративну відповідальність за порушення встановлених законодавством вимог щодо зайняття народною медициною (цілительством).

Нормативне підґрунтя існування народної медицини передбачають Основи законодавства України про охорону здоров'я. Зокрема, стаття 74–1 встановлює, що народна медицина (цілительство) – методи оздоровлення, профілактики, діагностики й лікування, що ґрунтуються на досвіді багатьох поколінь людей, усталені в народних традиціях і не потребують державної реєстрації. Право на зайняття народною медициною (цілительством) мають особи, які отримали спеціальний дозвіл на зайняття народною медициною (цілительством), виданий Міністерством охорони здоров'я України або уповноваженим ним органом. Кваліфікаційні вимоги до осіб, які займаються народною медициною (цілительством), порядок видачі та анулювання спеціального дозволу на зайняття народною медициною (цілительством) встановлюються Міністерством охорони здоров'я України. Спеціальний дозвіл на зайняття народною медициною (цілительством) може бути анульований за рішенням органу, що його видав, або за рішенням суду. Забороняється проведення цілительства з масовою аудиторією, у тому числі з використанням засобів масової інформації. Зайняття народною медициною (цілительством) із порушенням встановлених законодавством вимог тягне за собою відповідальність згідно із законом [3].

Окрім зазначених Основ законодавства України про охорону здоров'я, в цій сфері розроблена низка нормативно-правових актів, що спрямовані на регулювання діяльності у сфері народної медицини. Так, Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 16 березня 2016 року № 189 затвердженні Умови зайняття народною медициною (цілительством) [4] та Кваліфікаційні вимоги до фізичних

осіб-підприємців, які займаються народною медициною (цілительством).

Суб'єктом адміністративного правопорушення, визначеного статтею 46–2 КУпАП, є фізична особа-підприємець, що займається народною медициною (цілительством), застосовує методи з профілактики, діагностики та лікування хворих, які ґрунтуються на досвіді багатьох поколінь людей, усталені в народних традиціях і не потребують державної реєстрації (далі – Цілитель). Така фізична особа-підприємець повинна отримати спеціальний дозвіл відповідно до Наказів Міністерства охорони здоров'я України: «Про затвердження Порядку видачі та анулювання спеціального дозволу на зайняття народною медициною (цілительством)» від 3 грудня 2012 року № 1145 [5], «Про порядок видачі атестаційно-експертного висновку, що підтверджує наявність в особі цілительських здібностей» від 23 вересня 2013 року № 822 [6] і «Про затвердження Порядку перевірки заяви та документів, поданих для отримання спеціального дозволу на зайняття народною медициною (цілительством)» від 23 вересня 2013 року № 823 [7].

Зі змісту цих Наказів випливає, що суб'єкт адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 46–2 КУпАП, є спеціальним суб'єктом, який отримав дозвіл, оскільки підтвердив наявність у нього цілительських здібностей, і є психічно здоровим. Процедура перевірки цілительських здібностей складає й передбачає визначення рівня знань претендента за результатами атестації з курсу основ медичних знань і заявленого претендентом методу НМ (теоретичний етап), експертна оцінка цілительських здібностей претендента залежно від методу НМ, що ним застосовується, проводиться в клінічних відділеннях Установи (клінічний етап). Крім того, цілитель повинен знати права та обов'язки Цілителя; основні напрями народної й нетрадиційної медицини; загальні реакції організму на лікування із застосуванням методів народної й нетрадиційної медицини.

З іншого боку, не можна відкидати можливість розглядати суб'єктом адміністративного правопорушення особу, яка такий дозвіл не отримала, проте займається народною медициною та формально дотримується умов, визначених наказами Міністерства охорони здоров'я.

У цьому контексті виникає проблема розмежування складів адміністративних правопорушень і злочинів у цій сфері. Статтею 138 Кримінального кодексу України встановлена кримінальна відповідальність за зайняття лікувальною діяльністю без спеціального дозволу, здійснюване особою, яка не має належної медичної освіти, якщо це спричинило тяжкі наслідки для хворого. Із цього приводу О. Алієва зазначає, що, якщо цілитель, отримавши спеціальний дозвіл на зайняття народною медициною, порушує належні умови проведення такої діяльності (наприклад, здійснює цілительство на масову аудиторію, у тому числі з використанням засобів масової інформації, застосовує методи психологічного та психотерапевтичного впливу, не маючи належної

освіти), вчинене має розцінюватися як порушення встановлених законодавством вимог щодо зайняття народною медициною (стаття 46–2 КУпАП). Якщо цілитель займається лікувальною діяльністю не в галузі народної медицини (лікування онкохворих, проведення хірургічних операцій тощо), вчинене може кваліфікуватися за статтею 138 Кримінального кодексу України [8, с. 87].

Першочерговим завданням адміністративного законодавства на цьому етапі розвитку є оновлення об'єкта адміністративного правопорушення (проступку) в галузі охорони здоров'я населення. Об'єктом адміністративного проступку визнаються суспільні відносини, урегульовані правовими нормами, які охороняються адміністративними санкціями. Коли ми говоримо про об'єкт проступку як елемент (сторону) його складу, то маємо на увазі ознаки об'єкта, названі у відповідній нормі [9, с. 129].

Об'єктом правопорушення є порушення встановлених законодавством вимог щодо зайняття народною медициною (цілительством). На жаль, формулювання статті КУпАП аж надто розмите, і не зрозуміло, про які вимоги законодавства йдеться. На наш погляд, ці вимоги встановлені окремими підзаконними нормативно-правовими актами, про які йшла мова вище, і стосуються вони такого:

- приміщення, в якому цілитель веде прийом пацієнтів, має складатись із реєстратури, кабінету цілителя, вбиральні. У кабінеті цілителя мають бути передбачені вікна для доступу денного світла. Необхідно проводити поточне та генеральне прибирання приміщення предметів (раз на тиждень) із застосуванням дезінфекційних засобів, дозволених до використання в Україні, тощо);

- обов'язків цілитель (застосовувати лише той метод народної медицини (цілительства), що ґрунтується на досвіді багатьох поколінь і який заявлений у спеціальному дозволі на зайняття народною медициною; проводити аналіз ефективності використання в медичній практиці методів народної медицини, які застосовує цілитель; знати вимоги медичної етики та деонтології й неухильно їх дотримуватися; зберігати та надавати інформацію про пацієнта в установленому законодавством порядку тощо);

- заборони на здійснення певних дій і лікувальних методик (цілитель не має права застосовувати інвазивні методи втручання, лікувати хворих на онкологічні захворювання, із синдромом набутого імунodefіциту, інфекційні, венеричні захворювання, проводити сеанси, розраховані на масову аудиторію (2 і більше осіб), з використанням гіпнозу та інших методів психічного або біоенергетичного впливу, а також забороняється здійснення цілительства з використанням засобів масової інформації).

Отже, можна стверджувати, що об'єкт цього адміністративного правопорушення недостатньо конкретизований, надто розмитий, що не сприяє його ефективності.

Висновки. Безперечно, напрями реформування адміністративної відповідальності за порушення

встановлених законодавством вимог щодо зайняття народною медициною (цілительством) мають стосуватися передусім конкретного визначення суб'єкта такого правопорушення. На наш погляд, у цьому контексті таких суб'єктів може бути два – фізична особа-підприємець, що займається народною медициною, та особа, яка такого дозволу не отримала, але діяльністю у сфері народної медицини займається. Виходячи із суб'єкта, варто й розмежовувати суспільну шкідливість адміністративних проступків, а отже, і розмежовувати адміністративні стягнення.

Окремим напрямом є посилення та урізноманітнення адміністративних стягнень, зокрема перспективи зарахування до видів адміністративних стягнень в контексті пункту 5 статті 24 КУпАП права на зайняття народною медициною (цілительством).

Виробляючи критерії вдосконалення адміністративно-деліктного законодавства в цій сфері, необхідно погодитись із Т. Гуржієм, який зазначає, що оптимальним шляхом вирішення окресленої проблеми має стати конкретизація в статті 46–2 КУпАП ознак найбільш поширених порушень у сфері зайняття народною медициною, що, з одного боку, дасть змогу спростити процес кваліфікації, а з іншого – сприятиме оперативності й ефективності розгляду відповідних справ. Він же вказує на те, що першочерговими кроками в напрямі їх вирішення мають стати посилення адміністративної відповідальності за зайняття народною медициною (цілительством) особами, які не мають відповідного дозволу, конкретизація в статті 46–2 КУпАП ознак найбільш поширених правопорушень у сфері зайняття народною медициною і створення на базі Міністерства охорони здоров'я України електронної бази даних з обліку та систематизації правопорушень у сфері зайняття народною медициною [10, с. 81].

Отже, в рамках реформування адміністративної відповідальності за ці правопорушення було б доцільним статтю 46–2 викласти в такій редакції:

«Порушення фізичною особою-підприємцем, що займається народною медициною (цілительством), встановлених законодавством вимог щодо зайняття такою діяльністю, –

тягне за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення за порушення, передбачені частиною першою цієї статті, –

тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі від трьохсот до п'ятисот неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а також позбавлення спеціального дозволу на право зайняття народною медициною (цілительством).

Порушення встановлених законодавством вимог щодо зайняття народною медициною (цілительством) особами, що не мають спеціального дозволу, –

тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до тисячі неоподаткованих мінімумів доходів громадян».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дудка В.В. Теоретичне підґрунтя проблеми державного регулювання народної та нетрадиційної медицини у наукових працях українських та зарубіжних авторів (до проблеми державного регулювання здравооохоронної сфери) / В.В. Дудка, В.В. Євтушенко // Державне управління. – 2012. – № 4. – С. 111–115.
2. Радиш Я.Ф. Українська народна медицина як національний феномен: генеза та перспективи розвитку (до проблеми державного управління у сфері народної медицини та цілительства) / Я.Ф. Радиш, В.В. Євтушенко // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 12. – С. 63–71.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
4. Про організацію роботи фізичних осіб-підприємців, які займаються народною медициною (цілительством): Наказ Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0491-16#n16>.
5. Про затвердження Порядку видачі та анулювання спеціального дозволу на зайняття народною медициною (цілительством): Наказ Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1145-2012-%D0%BF>.
6. Про порядок видачі атестаційно-експертного висновку, що підтверджує наявність в особі цілительських здібностей): Наказ Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1943-13/para14#n14>.
7. Про затвердження Порядку перевірки заяви та документів, поданих для отримання спеціального дозволу на зайняття народною медициною (цілительством): Наказ Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1944-13/para14#n14>.
8. Алієва О.М. Складні питання кваліфікації незаконної лікувальної діяльності / О.М. Алієва // Правова держава. – 2011. – № 13. – С. 84–89.
9. Доценко О. Адміністративна відповідальність за правопорушення в галузі охорони здоров'я / О. Доценко // Підприємство, господарство та право. – 2017. – № 1. – С. 128–132.
10. Гуржій Т. Підстави адміністративної відповідальності у сфері народної медицини / Т. Гуржій, Ю. Боровик // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2017. – № 5. – С. 75–84.